

2. ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΠΡΩΤΑΓΟΡΑΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Παραδείγματα ερωτήσεων ανοικτού τύπου και σύντομης απάντησης

A. Η διάθρωση του διαλόγου και τα πρόσωπα

Εισαγωγή: Ο Σωκράτης διηγείται τη συζήτησή του με τον Πρωταγόρα σε έναν φίλο του.

1. Ποιο είναι το θέμα της εισαγωγής στον *Πρωταγόρα* και για ποιο λόγο το επιλέγει ο Πλάτων;
2. Ο Πλάτων ακολουθεί την τεχνική του άμεσου διαλόγου στην εισαγωγή στον *Πρωταγόρα*, ενώ στο υπόλοιπο έργο την τεχνική του αφηγημένου διαλόγου (ο Σωκράτης αφηγείται σε ένα φίλο του το διάλογό του με τον Πρωταγόρα). Ποια πλεονεκτήματα προσφέρει ο αφηγημένος διάλογος ως τεχνική γραφής και ποιες αδυναμίες μπορεί να παρουσιάζει σε ένα φιλοσοφικό κείμενο;

Πρόλογος: Ο Ιπποκράτης και η σφοδρή επιθυμία του να γίνει μαθητής του Πρωταγόρα.

1. Γιατί ο Σωκράτης επισκέπτεται μαζί με τον Ιπποκράτη τον Καλλία;
2. Ποιο είναι το θέμα του διαλόγου όπως φαίνεται από τον Πρόλογο και με ποιο τρόπο αναδεικνύεται;

Ο Σωκράτης στο σπίτι του Καλλία. Περιγραφή του Πρωταγόρα και των άλλων προσώπων του διαλόγου.

1. Ποια είναι τα πρόσωπα του διαλόγου και πώς διαγράφεται ο χαρακτήρας καθενός στη σκηνή αυτή¹;
2. Έχει υποστηριχθεί ότι στον *Πρωταγόρα* ο Πλάτων έχει επηρεαστεί από την κωμωδία. Ποια στοιχεία της σκηνής στο σπίτι του Καλλία (όπως παρουσιάζεται στο βιβλίο σας) συνηγορούν υπέρ της άποψης αυτής;

¹ Πρόκειται για την τρίτη του έργου, πρώτη είναι η συνάντηση Σωκράτη - ανώνυμου εταίρου, δεύτερη στο σπίτι του Σωκράτη.

3. Η αντιμετώπιση των σοφιστών από τους Αθηναίους δεν είναι ενιαία, όπως φαίνεται από τον Πρόλογο και τη σκηνή στο σπίτι του Καλλία. Πώς τους αντιμετωπίζει καθεμία ομάδα που διακρίνεται και πώς τους αντιμετωπίζει ο Πλάτων και ο Σωκράτης; Να εξηγήσετε τη στάση αυτή με τη βοήθεια της γενικής εισαγωγής του βιβλίου σας (σσ. 24-25, 29).

Η αρχή της συζήτησης. Είναι δυνατόν να διδαχθεί η πολιτική αρετή, όπως ισχυρίζεται ο Πρωταγόρας;

1. Πώς ορίζει ο Πρωταγόρας το αντικείμενο της διδασκαλίας του και τι υπόσχεται στο νεαρό Ιπποκράτη;
2. Η αρχαϊκή ηθική έδινε έμφαση στην καταγωγή του ανθρώπου. Από αυτήν εξαρτούσε σε πολύ μεγάλο βαθμό το ήθος, το χαρακτήρα και την αρετή του. Ποιες συνέπειες έχει γι' αυτή την αριστοκρατική αντίληψη η επαγγελία του Πρωταγόρα (και των σοφιστών γενικά) για το αντικείμενο και το σκοπό της διδασκαλίας του;
3. Ποιες αντιρρήσεις διατυπώνει ο Σωκράτης σχετικά με το αντικείμενο της διδασκαλίας του Πρωταγόρα και με ποιο τρόπο επιχειρεί να τις θεμελιώσει;

Η απάντηση του Πρωταγόρα και ο μύθος για τη δημιουργία της ανθρώπινης κοινωνίας.

1. Ποιες από τις σοφιστικές μεθόδους χρησιμοποιεί ο Πρωταγόρας στην απάντησή του στις πρώτες αντιρρήσεις του Σωκράτη σχετικά με το διδακτόν της αρετής;
2. Σε πόσα μέρη διακρίνεται ο λόγος (ρήση) του Πρωταγόρα και σε ποια επιχειρήματα του Σωκράτη απαντά στο καθένα;
3. Τι επιχειρεί να αποδείξει ο Πρωταγόρας με το μύθο του Προμηθέα;
4. Το επιχείρημα του Πρωταγόρα για τη σκοπιμότητα της τιμωρίας αποδεικνύει, κατά τη γνώμη σας, το διδακτόν της αρετής και γιατί;
5. Ποιοι διδάσκουν τους νέους την αρετή και πού αποβλέπει η διδασκαλία αυτή, σύμφωνα με τον Πρωταγόρα;

Νέες ερωτήσεις του Σωκράτη με σκοπό να οριστεί τι ακριβώς είναι η αρετή.

1. Ποιον προβληματισμό θέτει ως βάση της συζήτησης ο Σωκράτης μετά τη ρήση του Πρωταγόρα;
2. Η ερώτηση που έθεσε αρχικά ο Σωκράτης και που αποτέλεσε αφετηρία για το διάλογο αφορούσε στο αντικείμενο της διδασκαλίας του Πρωταγόρα. Πώς από την ερώτηση αυτή κατέληξε ο Σωκράτης να αναζητεί αν η αρετή είναι μία και ενιαία ή πολλές²; Να γράψετε με λίγα λόγια την πορεία του διαλόγου.
3. Μετά την απάντηση του Πρωταγόρα στην αρχική ερώτηση του Σωκράτη για το αντικείμενο της διδασκαλίας του, ο Σωκράτης θέτει το ερώτημα αν η αρετή διδάσκεται, για να καταλήξει, μετά τη ρήση του σοφιστή, στο πρόβλημα αν η αρετή είναι μία και ενιαία ή πολλές. Ποιες βασικές αρχές της σωκρατικής μεθόδου εντοπίζετε στην πορεία αυτή του διαλόγου; (Στην απάντησή σας να συμβουλευτείτε την εισαγωγή του βιβλίου σας σσ. 34- 37.)
4. Ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι δεν είναι δυνατόν όποιος σέβεται το όσιο να είναι ταυτόχρονα άδικος και αντίστροφα ο δίκαιος να μη σέβεται το όσιο. Βέβαια κάποιοι θεωρούν σοφό όποιον αδικεί, εφόσον αυτό τον ωφελεί³, και το ζήτημα είναι αν θα θεωρηθεί σωφροσύνη το να σκέπτεται κανείς το καλό και το προσωπικά ωφέλιμο όταν πρόκειται να ενεργήσει. Ο Πρωταγόρας ισχυρίζεται ότι το καλό και το ωφέλιμο είναι πράγματα σχετικά, εφόσον άλλα είναι ωφέλιμα στην περίπτωση, για παράδειγμα, της αρρώστιας και άλλα στην κατάσταση της υγείας. Με ποιες από τις θέσεις αυτές των δύο συνομιλητών θα διαφωνούσατε; Να εξηγήσετε την άποψή σας.

² Βλ. Παράλληλα κείμενα, αρ. 1, 2.

³ Το θέμα θα συζητηθεί αναλυτικά στην *Πολιτεία*, βλ. εισαγωγή και *Το δαχτυλίδι του Γύγη*, οπότε μπορεί να δοθεί εκεί κάποια παρόμοια ερώτηση.

Το ξέσπασμα του Πρωταγόρα και η παρ' ολίγον ρήξη μεταξύ των συνομιλητών.

1. Σε ποια βασική διαφορά Πρωταγόρα - Σωκράτη οφείλεται η παρ' ολίγον ρήξη μεταξύ τους και πώς αποτρέπεται τελικά η διακοπή του διαλόγου;

Η παρέμβαση με αφορμή το ποίημα του Σιμωνίδη. Ανάλυση του ποιήματος από τον Σωκράτη.

1. Να κρίνετε την ανάλυση του ποιήματος του Σιμωνίδη από τον Σωκράτη. Συμφωνείτε με την ερμηνεία που δίνει;
2. Να φέρετε ένα άλλο παράδειγμα για να εξηγήσετε τη διαφορά ανάμεσα στο «είμαι» και το «γίνομαι» που επισημαίνει ο Σωκράτης. Μπορείτε να χρησιμοποιήσετε και το κείμενο "Ο εγκαταλειμμένος άνθρωπος" του υπαρκτιστή φιλοσόφου Ζαν Πολ Σαρτρ από το βιβλίο σας *Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας*.
3. Συμφωνείτε με την άποψη του Σωκράτη ότι οι άνθρωποι διαπράττουν αισχρές ή κακές πράξεις μόνον από άγνοια, ότι κανείς δεν είναι κακός με τη θέλησή του (οὐδείς ἐκὼν κακός)⁴; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας.

⁴ Ο Σωκράτης (και ο Πλάτων) πιστεύει ότι υπάρχει ένα καθολικό καλό, η γνώση του οποίου ανοίγει το δρόμο για τη σωστή πράξη - άρα και την ευδαιμονία - σε οποιονδήποτε και οπουδήποτε. Για το Σωκράτη, ό,τι μπορεί να μεταδώσει κανείς στον άλλο με τη διδασκαλία είναι γνώση. Αν η αρετή μπορεί να διδαχθεί, είναι μια μορφή γνώσης. Αρκεί να ξέρει κανείς το αγαθό για να το πράξει. Ο άνθρωπος θέλει ό,τι τον ευχαριστεί, ό,τι τον οδηγεί στην ευδαιμονία. Το αγαθό, η αρετή οδηγεί στην ευδαιμονία. Άρα, όλοι οι άνθρωποι επιδιώκουν το αγαθό, εφόσον το γνωρίζουν. Κανείς δε βλέπει τον εαυτό του ζητώντας το κακό, όταν γνωρίζει ότι είναι κακό. Κανείς δεν πράττει με τη θέλησή του ό,τι οδηγεί στη νοσηρή κατάσταση της ψυχής του, στο κακό. Οι κακοί λοιπόν είναι αμαθείς, η κακία είναι αποτέλεσμα άγνοιας. Το λάθος, όπως και το κακό, οφείλονται στην άγνοια, κανείς δεν τα πράττει σκόπιμα. Βλ. Α. Μπαγιόνας (1), σ. 87 κ.ε., W. K. C. Guthrie (1), σ. 314 και Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 6.

Η συζήτηση περί αρετής ξαναρχίζει. Ο Σωκράτης προσπαθεί να αποδείξει την ενότητα της αρετής.

1. Ο Πρωταγόρας θεωρεί ότι η ανδρεία δεν σχετίζεται με τη σωφροσύνη, ενώ ο Σωκράτης υποστηρίζει το αντίθετο. Με ποιον θα συμφωνούσατε και γιατί;
2. Να συγκρίνετε την άποψη του Σωκράτη για την ανδρεία με τον ορισμό του ανδρείου που δίνει ο Περικλής στον *Επιτάφιο*: *Κράτιστοι δ' ἂν τὴν ψυχὴν δικαίως κριθεῖεν οἱ τὰ τε δεινὰ καὶ ἡδέα σαφέστατα γινώσκοντες καὶ διὰ ταῦτα μὴ ἀποτρεπόμενοι ἐκ τῶν κινδύνων* (Θουκ. II, 40, 3).
3. Να συσχετίσετε ὅσα υποστηρίζει ο Σωκράτης για την ενότητα της αρετής με τις απόψεις που διατυπώνει για το ίδιο θέμα στον *Μένωνα*⁵ και να γράψετε τα συμπεράσματά σας.

Η ηδονή και η αρετή⁶. Ευχάριστο είναι μόνο το αγαθό.

1. Ποια άποψη διατυπώνει ο Σωκράτης για την ηδονή; Συμφωνείτε;
2. Ποιο περιεχόμενο νομίζετε ότι δίνει ο Σωκράτης στην ηδονή⁷;

Το τέλος της συζήτησης.

1. Γιατί χαρακτηρίζεται παράδοξο το τέλος του διαλόγου;
2. Σε ποια συμπεράσματα κατέληξαν οι δύο συζητητές;
3. Στον *Εὐθύδημο* ο Πλάτων καταλήγει στο συμπέρασμα (281e) ότι η σοφία είναι το μόνο αγαθό και η αμάθεια το μόνο κακό, ενώ στον *Μένωνα* (99e3 -100c2) χαρακτηρίζει την αρετή θείο δώρο. Να συσχετίσετε τις απόψεις αυτές με τη θέση που διατυπώνει ο Σωκράτης στο τέλος του *Πρωταγόρα* και να γράψετε πώς εννοούσε ο Σωκράτης την ανθρώπινη φύση και ποια σημασία απέδιδε στην παιδεία⁸.

⁵ Βλ. Παράλληλα κείμενα, αρ. 1, 2.

⁶ Στο σημείο αυτό, όπως και σε ό,τι αφορά στη συγκρότηση της πόλης, την πολιτική αρετή γενικά, μπορεί να ζητηθεί σύγκριση με τον Αριστοτέλη, όταν θα διδάσκονται οι ανάλογες ενότητες των *Ἠθικῶν Νικομαχείων* και των *Πολιτικῶν*.

⁷ Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 6.

⁸ Βλ. Παράλληλα κείμενα, αρ. 2, 4 και Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 6.

B. Η φιλοσοφική σημασία του διαλόγου

1. Ποια είναι τα θέματα που συζητούν ο Πρωταγόρας και ο Σωκράτης στο διάλογο και ποια σχέση έχουν μεταξύ τους;
2. *Διαλεκτική - σωκρατική ειρωνεία - μαιευτική*: Να γράψετε σύντομα κατατοπιστικά σημειώματα για το καθένα, επισημαίνοντας πώς χρησιμοποιούνται από το Σωκράτη στον *Πρωταγόρα*⁹. (Να συμβουλευτείτε και την εισαγωγή του βιβλίου σας, σσ. 35- 36).
3. Να δώσετε ένα σύντομο ορισμό της διαλεκτικής μεθόδου του Σωκράτη και να γράψετε τα πλεονεκτήματά της στη φιλοσοφική συζήτηση.
4. Ποιες μεθόδους της σοφιστικής συναντάμε στον *Πρωταγόρα* και ποια στάση τηρεί ο Πλάτων απέναντι σ'αυτές;
5. Ο Πρωταγόρας και οι σοφιστές γενικά αλλά και ο Πλάτων καταφεύγουν στο μύθο ως φιλοσοφική μέθοδο. Με ποιο τρόπο μπορεί να συμβάλει ο μύθος στη φιλοσοφική αναζήτηση και ποια είναι τα όριά του¹⁰;
6. Γιατί ο Σωκράτης (και ο Πλάτων) ειρωνεύεται ιδιαίτερα τη διάλεξη ως φιλοσοφική μέθοδο; Για ποιο σκοπό τη χρησιμοποιούσαν οι σοφιστές;
7. Γιατί οι σοφιστές θεωρούνται πρωτοπόροι της λογοτεχνικής ανάλυσης;
8. Ποιες αντιρρήσεις εκφράζει ο Σωκράτης για το σχολιασμό ποιητικών κειμένων ως μέθοδο φιλοσοφικής αναζήτησης;
9. Πώς αναδεικνύει ο Πλάτων στον *Πρωταγόρα* τη διαλεκτική ως μοναδική φιλοσοφική μέθοδο για την αναζήτηση της αλήθειας;
10. Αφού προσδιορίσετε την έννοια του «σχετικισμού» και του «υποκειμενισμού»¹¹ με τη βοήθεια ενός λεξικού, να εξηγήσετε τη στάση

⁹ Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 7.

¹⁰ Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 11.

¹¹ *Σχετικισμός*: η θεωρία σύμφωνα με την οποία η γνώση δεν είναι απόλυτη, αλλά περιορισμένη και σχετίζεται με την εποχή, την κοινωνία, τις περιστάσεις κ.τ.λ. Η απόφαση για την αλήθεια ή μη μιας λογικής κρίσης είναι συνάρτηση της εποχής, της κοινωνίας κ.τ.λ. Η ίδια λογική κρίση θα μπορούσε να είναι για κάποιον αληθινή και για κάποιον άλλον ψευδής. Δεν υπάρχει μια ενιαία, απόλυτη αλήθεια. Οι αξίες δεν είναι απόλυτες και αιώνιες, αλλά σχετικές και διαφορετικές από εποχή σε εποχή και από κοινωνία σε κοινωνία. *Υποκειμενισμός*: η θεωρία σύμφωνα με την οποία η αλήθεια δεν έχει αντικειμενική αξία, δεν υπάρχει αντικειμενική αλήθεια αποδεκτή από όλους. Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 13 και W. K. C. Guthrie (1), σ. 206 κ.ε.

του Σωκράτη προς τις αντιλήψεις αυτές των σοφιστών. Να συμβουλευτείτε και την εισαγωγή του βιβλίου σας (ενότητα Δ2).

11. Ποια θέση παίρνει απέναντι στην αλήθεια καθένας από τους δύο συζητητές (Σωκράτης - Πρωταγόρας) στο διάλογο; Ποια σημασία έχει αυτή η θέση για τις αντιλήψεις τους σχετικά με τη φύση της αρετής;

Γ. Ο μύθος του Πρωταγόρα για τη δημιουργία του ανθρώπου και την αρετή

1. Από ποια στοιχεία μπορούμε να συμπεράνουμε ότι ο Πλάτων, πολέμιος των σοφιστών, φαίνεται ότι εκτιμά και σέβεται τον Πρωταγόρα¹²;
2. Ποια κοινά στοιχεία και ποιες διαφορές έχει ο μύθος του Πρωταγόρα με τη Θεογονία του Ησιόδου;
3. Αφού μελετήσετε το κείμενο από τον Ησιόδο (*Έργα και Ημέραι*) που σας δίνεται, να γράψετε με λίγα λόγια την αντίληψη για την ιστορία που προκύπτει από αυτό και να τη συγκρίνετε με την αντίστοιχη αντίληψη που εκφράζεται στην Παλαιά Διαθήκη¹³.
4. Ποια αντίληψη εκφράζεται για τον άνθρωπο και τον πολιτισμό του στον *Προμηθέα Δεσμώτη* του Αισχύλου (στο κείμενο που περιλαμβάνεται στο βιβλίο σας) και ποια κοινά έχει με την αντίληψη που εκφράζεται στον *Πρωταγόρα*;
5. Να γράψετε τις κοινωνιολογικές ιδέες που εκφράζονται στο μύθο του Πρωταγόρα και να εξηγήσετε τη σχέση της αρετής του ανθρώπου με την αρετή του πολίτη¹⁴. Πώς αντιλαμβάνεται ο Πρωταγόρας την αρετή;
6. Η αντίθεση φύσης - νόμου (*φύσει - νόμω*) είναι θεμελιώδης στη σοφιστική. Τι εννοούν οι σοφιστές με τους όρους *φύσει* και *νόμω* και ποια η σημασία της διάκρισης αυτής για τη φιλοσοφία και τον άνθρωπο¹⁵; Να συμβουλευθείτε την εισαγωγή του βιβλίου σας, σσ. 24-29.

¹² Για τον Πλάτωνα, βλ. εισαγωγή διδακτικού βιβλίου, σ. 50. Βλ. και Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 3 και 4.

¹³ Βλ. για το κείμενο του Ησιόδου σε Παράλληλα κείμενα, αρ. 12.

¹⁴ Βλ. Κείμενα από τη βιβλιογραφία, αρ. 8.

¹⁵ Αμφισβητείται για πρώτη φορά η «αιωνιότητα», άρα το αμετάβλητο των παραδεδομένων θεσμών, αντιλήψεων κ.λπ. Όλα αυτά είναι προϊόν σύμβασης, συμφωνίας μεταξύ των ανθρώπων (*νόμω*) και δεν είναι δοσμένα έτσι από τη φύση

(φύσει), άρα επιδέχονται αλλαγή. Η φιλοσοφία «κατεβαίνει από τον ουρανό στη γη», ασχολείται με τα ανθρώπινα πράγματα ως προϊόντα συμφωνίας ανθρώπων. Διατυπώνεται για πρώτη φορά η θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου, που θα απασχολήσει αιώνες μετά τον Ευρωπαϊκό Διαφωτισμό. Βλ. Α. Μπαγιόνας (1), σσ. 45-46.